

Sadaka-i Cariye Vaazı (Vakıf Müessesesi)

Vakıf Ne Demektir

Sözlükte "bir şeyi hapsetmek" anlamına gelen "vakıf", terim olarak, "yararı kullara ait olacak şekilde bir malı, Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olmak üzere mülkiyetinin devredilmesinden veya devralınmasından menetmek" demektir.¹

Kur'ân-ı Kerîm'de

Allah yolunda harcama yapmayı,

fakir, muhtaç ve kimsesizlere infak ve tasaddukta bulunmayı,

iyilik yapmada ve takvada yardımlaşmayı,

hayır ve yararlı işlere yönelmeyi öğütleyen birçok âyet müslüman toplumlarda vakıf anlayış ve uygulamasının temelini oluşturmuştur.

Bunların içinden özellikle,

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça gerçek iyiliğe ulaşamazsınız" âyeti (Âl-i İmrân 3/92) VE

وَعِمَارَةُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

mescidlerin Allah'a ait olduğunun, Allah'ın mescidlerini ancak birtakım niteliklere sahip kimselerin imar edebileceğinin bildirilmesi (et-Tevbe 9/18-19; el-Cin 72/18) vakıfla ilişkilendirilmiştir.

Sadaka-i Cariyeyi Peygamber Efendimiz Ümmetine Öğretti

Allah Resulu de ashabını sadaka-i cariye ile fani mallarını ebedi kılmaları noktasında teşvik ediyordu. Aşağıdaki olay bunun zirve örneklerinden sadece birisidir.

Hz. Ömer ilk defa böylesine güzel bir bahçe sahibi oluyordu. Hayber'de, kendisine ait yüz hayvanı satarak aldığı hurmalığı, gerçekten de Hz. Ömer'in o zamana kadar elde edemediği güzellikteydi. Hemen Resûlullah'ın huzuruna çıktı ve olanları anlattıktan sonra,

¹ Cürcânî, Ta'rîfât, s. 328.

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِخَيْرٍ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ هُوَ أَنْفَسُ عِنْدِي مِنْهُ فَمَا تَأْمُرُنِي بِهِ

"Ey Allah'ın Resûlü!" dedi, "Ben bu malımla Allah'ın rızasını kazanmak istiyorum. Onu nasıl değerlendirmemi uygun görürsünüz?" Allah Resûlü'nün Hz. Ömer'e bu arazi ile ilgili tavsiyesi asırlarca İslâm dünyasını çepeçevre saracak bir medeniyetin temel taşlarını oluşturacaktı. Ona,

إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا

"Dilersen aslını vakfet. Mahsulünü sadaka olarak dağıt." buyurdu. Hz. Ömer de bahçesini aslının satılmaması, hibe edilmemesi ve miras bırakılmaması şartıyla fakirlere, akrabalarına, kölelere, Allah yolundakilere ve yolculara tasadduk etti.²

Yine Hz. Ömer, Medine'de bulunan Semğ isimli hurma bahçesini tasadduk etmek istemiş ve Efendimize gelerek,

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي اسْتَفَدْتُ مَالًا وَهُوَ عِنْدِي نَفِيسٌ فَأَرَدْتُ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِهِ

"Yâ Resûlallah! Ben çok nefis bir hurmalığa sahip oldum. Bu hurmalığı tasadduk etmek istiyorum." demişti. Hz. Peygamber (sav) ise cevaben,

تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ ، لَا يُبَاعُ وَلَا يُوهَبُ وَلَا يُورَثُ ، وَلَكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ

"Satılmaması, hibe edilmemesi, miras bırakılmaması ve ancak meyvesinden infak edilebilmesi şartıyla oranın aslını tasadduk et." buyurmuştu.³

Hz. Ömer halife olunca vakfının şartlarını ve kimler tarafından idare edileceğini bir vakıfname ile belirledi. Özü itibarıyla aynı fakat ayrıntılarında bazı farklılıklar içeren iki belge yazdırdı. Bu vakıfnameyle o, Medine'de bulunan Semğ ve İbn Ekva' isimli hurmalıkları ile diğer bazı mal varlıklarını Allah yolunda vakfettiğini belgelemiş oluyordu.

Buna göre kızı Hz. Hafsa, söz konusu yerlerin idaresini yaşadığı sürece üstlenecek, daha sonra da bu hayırlı hareketi Ömer ailesinin ileri gelenleri devam ettireceklerdi. Mahsuller, fakirlere, yoksullara ve kendi yakınlarına infak edilecek fakat vakıf malları alınıp satılamayacaktı. Onun idaresini yüklenenlerin vakıf malından yemesi, yedirmesi

² Müslim, Vasiyyet, 15.

³ Buhârî, Vesâyâ, 22.

ve gelirleri ile vakfın işlerini yürütecek bir köle satın almasında mahzur bulunmayacaktı.⁴

Bu vakfıyla Hz. Ömer, nesiller boyunca devam edecek büyük bir hayır kapısı açmıştı. Hz. Ömer'den sonra müminlerin annesi Hz. Hafsa ve kardeşi Abdullah b. Ömer, kendilerine ait bazı mülkleri katarak vakfın sınırlarını genişlettiler. Hz. Ömer ailesine mensup diğer fertler de yıllarca bu şerefli hizmeti yerine getirdiler ve böylece kesilmeyen bir sevap pınarı oluşturdular.

İslam "Birr"i İyiliği Emreder

İslâm, kendisine uyanlara sürekli iyiliği emrediyor, toplum içerisindeki zayıf ve düşkün kimselerin ellerinden tutmalarını istiyordu. Zira bir Müslüman, mânevî yardımlarının yanı sıra maddî olarak da mümin kardeşini düşünüp kollamak zorundaydı.

Bu konu, Allah'ın rızasını kazanmış bir toplum tesis etmede o kadar önemliydi ki Kur'ân-ı Kerîm birçok âyetinde gücü yeten Müslümanlardan fakirlere yardım etmelerini istemiş, Sevgili Peygamberimiz de bu önemli düsturu her fırsatta müminlere tebliğ etmişti. Özellikle,

لَنْ تَتَالَوْا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

*"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."*⁵ âyeti infak konusunda müminleri teşvik etmişti.

Meselâ, Enes b. Mâlik'in üvey babası Ebû Talha, söz konusu âyeti işittiği zaman, hemen Beyruhâ isimli bahçesini Allah yoluna bağışlamıştı. Ebû Talha, ensarın en zenginlerindendi. Beyruhâ isimli bahçesi ise onun en sevdiği bahçesiydi. Bu bahçe mescidin hemen karşısında yer alıyordu. Zaman zaman Resûlullah buraya gelir ve onun içindeki sudan içerdi.

لَنْ تَتَالَوْا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

*"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz..."*⁸ âyeti inince Ebû Talha da en sevdiği bahçesini Allah yolunda tasadduk ettiğini açıkladı. Efendimiz,

⁴ Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 13.

⁵ Âl-i İmrân, 3/92.

مَالٌ رَابِعٌ

"Bu, kazandıran bir mal!" diye takdirlerini ifade etti ve bu bahçeyi Ebû Talha'nın kendi hisım ve akrabaları arasında pay etmesini istedi.⁶

İnfak çeşitlerinden birisi belki de en kârlısı bir malı vakfederek ilelebet insanlığın istifadesine sunmaktır. Çünkü sadaka olarak verilen bir malın harcanıp tükenmesi söz konusu iken vakıflar, uzun süre ihtiyaç sahiplerine hizmet sunabiliyordu.

Sadaka-i Cariye İyiliği Kalıcı ve Kurumsal Kılar

Fakirlerin ihtiyaçları tükenmek bilmediğine ve kısa süreli yardımların ardından tekrar muhtaç duruma düştüklerine göre, onların dertlerine kalıcı bir çözüm üretilmesi noktasında vakfın işlevi son derece kıymetli idi.

Belki de Sevgili Peygamberimiz Hz. Ömer'e, "İstersen aslını vakfet, mahsulünü sadaka olarak dağıt." buyururken bu maslahatı gözetmişti. Nitekim Efendimiz de Uhud Savaşı'nda şehid olan ve mallarının tasarrufunu Allah Resûlü'ne bırakan, Yahudi iken İslâm'ı seçen güzide sahâbî Muhayrik'in yedi parçadan oluşan mallarını vakfetmişti.⁷

Ayrıca Amr b. Hâris'in,

مَا تَرَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا سِلَاحَهُ وَبَغْلَةً بَيْضَاءَ وَأَرْضًا جَعَلَهَا صَدَقَةً

"Peygamber (sav) (vefat ettiğinde) silahından, beyaz katırından, bir de sadaka olarak bıraktığı Hayber (Fedek) arazisinden başka bir mal bırakmadı." ⁸ şeklindeki sözlerinden de anlaşılacağı üzere Peygamber Efendimizin de vakfettiği bir arazi vardı.

Hayber fethedildiği zaman hurma bahçelerinin bulunduğu Fedek isimli arazide bulunan Yahudiler savaşımadan teslim olmuş fakat topraklarından çıkarılmamaları karşılığında elde ettikleri ürünlerin yarısını Müslümanlara vermeyi teklif etmişlerdi. Hz. Peygamber de bu teklifi kabul etmişti.

Savaşılmadan ele geçirilen topraklar ganimet olarak savaşa katılanlara dağıtılmayıp Hz. Peygamber'e kaldığı için⁹ Fedek, Efendimize tahsis edilmişti. O da Fedek'ten

⁶ Buhârî, Eşribe, 13.

⁷ Ömer b. Şebbe, Târîhu Medîne, I, 173.

⁸ Buhârî, Cihâd, 86.

gelen geliri ihtiyaç sahibi yolculara ayırmıştı. Ayrıca söz konusu gelirleri bekârları evlendirmek için de kullanıyordu.

Bu şekliyle vakıf, câhiliye döneminde pek de bilinen bir şey değildi. Gerçi ibadethane gibi umuma açık hayır müesseseleri hemen her devirde bulunabilirdi. Ancak câhiliye döneminde gerçek anlamıyla fakiri koruyan vakıflar yapılmamıştı.

Ashab Kıt İmkanları ile Sadaka-i Cariyeyi Zirvede Bıraktı

İşte Sevgili Peygamberimiz Hz. Ömer'e, "Aslını vakfet." demekle âdeta bir zihin dönüşümü başlattı. Sahâbîler, vefatlarından sonra da amel defterini açık tutacak bu sevap kapısını çok iyi anlamış olmalıydılar. Bu yüzden imkân sahibi olan hemen her bir sahâbî mallarının bir kısmını Allah yolunda vakfediyor, bu uğurda çaba harcıyordu.

Nitekim hicretin yedinci yılında Hayber'in fethinden döndükten sonra Resûlullah, Mescid-i Nebevî'yi genişletme ihtiyacı hissetmiş ve mescidin yanındaki bir arazi için,

مَنْ يَبْتَاعُ مِرْبَدَ بَنِي فُلَانٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ

"Kim filânoğullarının hurma kurutma yerini satın alırsa Allah onu bağışlar." buyurmuştu.

Hiz. Osman söz konusu araziyi satın almış ve Efendimizin tavsiyesi doğrultusunda mescide bağışlamıştı.¹⁰

Öte yandan Müslümanların kullanmasına izin vermeyen bir Yahudi'nin elinde bulunan Rûme kuyusu için de Allah Resûlü,

مَنْ ابْتَعَ بِئْرَ رُومَةَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ

"Kim Rûme kuyusunu satın alırsa (ve Müslümanlara vakfederse) Allah onu bağışlar." buyurmuş, yine Hiz. Osman bu kuyuyu alıp müminlerin istifadesine sunmuştu.¹¹

⁹ Haşr, 59/6-7. وَمَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿6﴾ مَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿7﴾

¹⁰ Nesâî, Cihâd, 44.

¹¹ Nesâî, Cihâd, 44.

Hız. Peygamber'in vefatından sonra da sahâbîler arasındaki vakıf şuuru yaygınlaşarak devam etmişti. Örneğin, Hız. Ali, Medine bölgesinde kuyularının çokluğuyla meşhur Yenbu' arazilerini vakfetmiş ve Hız. Ömer'inkine benzer bir vakıfname yazdırmıştı.¹²

Tâif'teki Veht arazisi de ibadete dűřkűnlűęű ve Hız. Peygamber'in hadislerini yazması ile tanınan Abdullah b. Amr'ın vakfıydı. O, söz konusu araziyi Amr b. Âsoęulları'na vakfetmiřti. Nakledildięine göre, Abdullah b. Amr, Resűlullah'tan iřiterek yazdıęı hadis sahifesinin yanı sıra söz konusu vakfına o kadar çok deęer veriyordu ki,

مَا يُرِ غِبْنِي فِي الْحَيَاةِ إِلَّا الصَّادِقَةُ وَالْوَهْطُ

"Hayatımda en çok hořuma giden řey, řu es-Sahîfetű's-sâdıka ve Veht arazisidir." diyordu.¹³

Bazı sahâbîler ise evlerini aslının satılmaması ve hibe edilmemesi şartıyla çocuklarına vakfediyorlardı. Meselâ, Erkam b. Ebu'l-Erkam, İslâm'ın ilk yıllarında Müslűmanları barındıran Safâ tepesindeki evini oğullarına bağışlamıştı.¹⁴ Nakledildięine göre, Sa'd b. Ebű Vakkâs da evini kızına ve onun kız çocuklarına vakfetmiş; satılmamasını, hibe edilmemesini ve miras bırakılmamasını řart koşmuştu.¹⁵

Samimane Yapılan Hayırlar Asırlarca Ayakta kaldı

Sahâbîlerin bağışladıkları vakıflar amaçlarına ulaşmıştı. Onlar, sahiplerinin vefatlarından sonra da yıllarca varlıklarını korudu. Nitekim İmam şâfiî, sahâbîlere ait özellikle Medine ve Mekke'de sayılamayacak kadar çok vakfın bulunduğunu ve kendi döneminde de hâlâ varlığını sürdürdűęűnű söylemektedir.¹⁶ Rivayet edildiğine göre, ensar arasında sekseni aşkın sahâbî mallarını vakfetmişlerdi.

Bazı sahâbîler gayri menkullerin yanı sıra, savař aletlerini de vakfediyorlardı. Nitekim bazı Müslűmanlar, ticaret için olduęu zannıyla Hâlid b. Velîd'in zırh ve savař aletlerinin zekâtını vermedięini Allah Resűlű'ne söylemiřler ancak Efendimiz iřin doęrusunu řu ifadelerle açıklamıřtı:

فَإِنَّكُمْ تَظْلِمُونَ خَالِدًا قَدْ احْتَبَسَ أَدْرَاعَهُ وَأَعْتَادَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

"Siz Hâlid'e zulmediyorsunuz. O, zırhlarını ve savaş aletlerini Allah yolunda vakfetti." ¹⁷

¹² Abdűrrezzâk, Musannef, X, 375.

¹³ Dârimî, Mukaddime, 43.

¹⁴ İbn Sa'd, Tabakât, III, 243.

¹⁵ Ömer b. şebbe, Târîhu Medîne, I, 236.

¹⁶ Beyhakî, Ma'rifetű's-sűnen, IX, 41.

¹⁷ Müslim, Zekât, 11.

Sevgili Peygamberimiz, hem kendi arazilerini vakfederek hem de Hz. Ömer'e yaptığı tavsiyeyle vakıf anlayışını fiilî olarak başlatmış,

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ

"İnsan ölünce şu üçü dışında amelleri(nin sevabı) kesilir:

إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ

Sadaka-i câriye (faydası süregelen hayır), faydalanılan ilim, arkasından dua eden hayırlı evlât." ²⁸ buyurarak da bu işin ne kadar kârlı olduğunu ifade etmişti.

Günah Olarak Ölmek, Sevap Olarak Yaşamak

Resûl-i Ekrem bize, ölümle birlikte amel defterinin kapanacağını, yalnızca bu üç amelin, deftere kaydedilmeye devam edeceğini haber vermişti bu sözleriyle. "Sadaka-i câriye", "faydası devam eden sadaka" anlamına geliyordu. Cami yaptırmaktan misafirhane, okul, çeşme, köprü yaptırmaya, ağaç dikmeye kadar kişinin kendisinden sonrakilerin faydasına yaptığı tüm ameller... Bunlar kişi ölse de sevap kazanmasına vesile olacak amellerdi.

İlim öğrenmek de aynı şekilde insanın kendisinden sonra kalıcı bir eser bırakmasına ve dolayısıyla amel defterine sevapların yazılmasına bir vesileydi. Bu da kitap yazarak, hayırlı öğrenciler yetiştirilerek, okullar, üniversiteler, araştırma merkezleri açarak kısacası kişinin kendinden sonrakilere ilmini aktarabileceği hayırlı çalışmalar yapması ile gerçekleştirilmesi mümkün olan bir ameldi.

Yine kişinin arkasından dua eden salih bir evlâda sahip olması da amel defterinin kapanmaması için bir sebepti. Evlâdın hayırlı olması da büyük ölçüde anne babanın gayret sarf edip evlâdını iyi yetiştirmesine bağlıydı.

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

Çünkü kişi için ancak çalıştığının karşılığı vardı.¹⁸ Evlâtlarını güzel yetiştiren kimseler, bu çabalarının karşılığını vefatlarının ardından da görecekti.

Sahâbîler gibi onları takip eden nesiller de Peygamber Efendimizin yönlendirmesiyle vakıfların kesintisiz bir hayır çeşmesi olduğunu, dünya ve âhirette birçok yararlar sağlayacağını idrak etmişlerdi. Mallarını Allah rızası için vakfedenler, hayatları boyunca muhtaç kimselerin yüzlerindeki tebessümlerle huzur içinde yaşayacaklar, öldükten sonra da vakıfları sayesinde sevap kazanmayı sürdürecektlerdi.

¹⁸ Necm, 53/39.

Sadaka-i câriye, Allah rızası gözetilmiş bütün vakıfları içine alıyordu. Bu bir anlamda iyiliklerin sürekli hâle gelmesi ve hayrın düzenli bir şekilde yayılmaya devam etmesi demektir.

İçerisinde Allah'a ibadet edilen mescitler ve ilim tahsil edilen okullar başta olmak üzere, insanlara hatta can taşıyan her bir varlığa yarar sağlayan müesseseler kurmak da bir sadaka-i câriye idi. Bu vakıflar, toplumda devletin ulaşamadığı, bireylerin de tek başına göremediği muhtaçların yardımına koşuyor, toplum içindeki sorunlar yine toplum tarafından çözülüyordu.

Zengin İle Fakir Arasındaki Köprü

Muhtaç kimseler, bizzat zengin bir şahıstan minnet duyarak yardım almak yerine müesseseleşmiş kurumlardan gönül huzuru ile ihtiyaçlarını karşılayabiliyordu. Böylece, zekât, sadaka veya diğer yardımların yanı sıra vakıf müessesesi sayesinde de zengin ve fakir arasındaki derin uçurumların oluşması engelleniyor, iki grup arasında kaynaşma temin ediliyordu.

Başka bir ifadeyle vakıflar, malın sadece zenginler arasında dolaşımını engelleyen, onlardan fakirlerin de istifadesini sağlayan hayır işlerinin kurumsallaşması anlamını taşıyordu. Aslında bu, imkânlarını kullanarak zengin olduğu topluma karşı bir şahsın vefa borcuydu. Vakıflar, bu borcu ödemek isteyen ve toplumun gerçek anlamdaki fakirlerine ulaşmaya çalışan zenginler için de gerçek bir köprüydü.

Sadaka-i Cariye Her Dönem Önemini Korudu

İslâm'ın ilk yıllarından itibaren vakıflar maddî ve mânevî olarak birçok fayda içermesi sebebiyle artarak gelişti. Raşid halifeler dönemi, Emevîler, Abbâsîler ve nihayetinde Osmanlılarda İslâm dünyasının dört bir yanı farklı alanlarda vakıflarla donatıldı. Kişiler kendileri ve aileleri adına vakıf kurmakla kalmayıp geçmiş peygamberler ve salih kimseler adına bile vakıf tesis ettiler.

Hatta ilk fırsatta insanın aklına gelmeyecek, belki de ayrıntı olarak görülecek konulara bile dikkat edildi ve söz konusu açıkları kapatan vakıflar kuruldu. Bu vakıflar o kadar çeşitli, o kadar farklıydı ki bu durum gerçekten de bir Müslüman'ın hayata ve canlılara bakışındaki inceliğini ve mânevî âlemdeki derinliğini gösteriyordu.

Zamanla bir vakfın giderlerini karşılamak için çeşitli akarların gelirleri de ilgili vakfa bağlanır oldu. Vakıfların gelirleri arttıkça onlar sayesinde yatırım yapılan ilim, sanat, zanaat gibi birçok alanda gelişim sağlandı.

Vakıflar açsıza aş, iş arayana iş, evlenmek isteyeneye mutluluk kaynağı oldular. İlim yolcularına sınırsız bir imkân, sanatkârlara da huzurlu ortamlar sundular. Hastalar için bir yardım eli, yaşlılar için güzel bir dosttular. Yuvasız kuşlar için mükemmel bir barınaktı onlar. Dağdaki yırtıcı hayvanlar bile unutulmadılar.

Vakıf, gerçekten kutlu bir yoldu. Bu uğurda yapılacak en küçük bir hayrın kat kat karşılığının verileceğine hiç şüphe yoktu. Mahmûd b. Lebîd'in anlattığına göre, Hz. Osman (ra) bir mescidi yaptırmak istemişti. Ancak insanlar bundan hoşlanmayarak onu olduğu gibi bırakmasını istediler. Bunun üzerine Hz. Osman, Resûlullah'ın (sav) şöyle buyururken işittiğini nakletti:

مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ مِثْلَهُ

"Kim Allah rızası için bir mescit yaparsa/yaptırırsa Allah da onun için cennette benzeri bir (ev) yapar." ¹⁹

Bu mescidin büyük bir mescit olması da gerekmiyordu. Resûlullah'ın ifade ettiği üzere, küçücük bir mescide dahi bu mükâfat verilmişti:

مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ كَمَفْحَصٍ قِطَاةٍ أَوْ أَصْغَرَ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

"Her kim kaya kuşu yuvası gibi veya daha küçük bir mescit yaparsa Allah da onun için cennette bir ev yapar." ²⁰ Hz. Peygamber (sav) sadece mescit değil insanların istifadesine sunulan her türlü vakıf karşılığında büyük mükâfatlar verileceğini bildiriyordu:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ غَرَسَ غَرْسًا فَأَكَلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ دَابَّةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ صَدَقَةٌ

"Bir Müslüman bir ağaç diker de onun mahsulünden bir insan yahut hayvan yerse muhakkak o yenilen şey, ağacı diken kimse için bir sadaka olur." ³³

Hiz. Peygamber'in ashâbını vakfa teşviki ve ashâbı ile birlikte çeşitli şekillerde vakıfta bulunarak kendilerinden sonraki nesillere örnek olmaları İslâm toplumunda vakıf geleneğinin yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

İslâm toplumunda sadaka-i câriye ile başlayan bu vakıf geleneği, zamanla Allah rızasını gözetken hayırseverlerin ortaya koydukları eser ve hizmetler ile bir vakıf medeniyeti hâline gelmiştir. Camiler, köprüler, okullar, üniversiteler açılmış,

¹⁹ Müslim, Zühd, 44.

²⁰ İbn Mâce, Mesâcid, 1.

Müslüman olsun veya olmasın tüm insanların ihtiyaçları giderilmiş, açlar doymuş, evsizler başlarını sokacak bir yer bulmuş, hayvanlar için bile özel vakıflar kurulmuştur.

Böylece vakıflar, İslâm kültürünün sosyal hayattaki simgesi hâline gelmiştir. İslâm'ın ilk yıllarından bugüne, en ince ayrıntısına kadar toplumun ihtiyaç duyabileceği her konu ile ilgili açılan vakıflar ve yapmış oldukları hizmetler düşünüldüğünde, vakıfların bu işlevi daha iyi anlaşılacaktır.

Neticede İslâm medeniyeti, inananlara her konuda yardımlaşmayı öneriyor, bununla sadece kendi mensuplarının değil bütün insanlığın hatta Allah'ın yarattığı her şeyin faydalanmasını amaçlıyordu. Bu durumun kurumsallaşmış hâli olan vakıflar, yüzyıllar boyunca nesiller arasında köprü vazifesi görmüş, günümüz dünyasında da İslâm medeniyetinin ebedî mühürleri olmuştur.

Bu vakıfların korunup amaçlarına uygun olarak kullanılması sonraki nesillerin asli görevidir. Bununla birlikte modern dünyada ortaya çıkan veya farklı şekillerde gelişen toplumsal sorunların çözümü için de günün şartlarına uygun yeni vakıfların kurulup yaşatılması zorunlu görünmektedir.

[Örnek Vaazlar](#)